

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

# تاریخ و جغرافیای

## نواسر

مؤلف:

فرزین قهرمانی فرد



## فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۱۳

مقدمه

### فصل اول: جغرافیای نواسر

۱۶

جغرافیای نواسر

۱۶

همسایگان نواسر

۱۷

واژه نواسر

۱۸

محلۀ نارین دره

۱۹

فرآورده ها و رستنی ها و - بداران

۱۹

اقلیم

۲۰

جنگل و مراتع

۲۰

رودها

۲۰

قره سو

۲۱

لیلی چایی

۲۱

قیزیل چای

۲۱

اورتا کندچای

۲۲

گوی چای

۲۲

سیغجا چای

۲۲

قراوول چای

۲۲

آب و هوا

۲۳

بادها

۲۳

آب ها

۲۳

قنات ها

۲۴

قنات های مشهور نواسر

۲۵

چشمه های منحصر بفرد

۲۵

یئل سویی

۲۵

کهل بولاغی

|    |                 |
|----|-----------------|
| ۲۵ | سرنسر بولاغی    |
| ۲۵ | آبشار سرنسر     |
| ۲۶ | کاریز نارین دره |

## فصل دوم: زبان و فرهنگ نواسر

|    |                                                          |
|----|----------------------------------------------------------|
| ۲۸ | لهجه و زبان                                              |
| ۲۸ | شکل گیری زبان و لهجه های مختلف ترکی                      |
| ۲۹ | سابقه ترک ها در آذربایجان                                |
| ۲۹ | یافت                                                     |
| ۳۰ | اسامی سال ها و روزهای هفته                               |
| ۳۰ | اسامی ماه ها                                             |
| ۳۲ | دین و مذهب                                               |
| ۳۲ | جهانی شدن دین در یورد                                    |
| ۳۲ | وام گرفتن نام ماه های سال از زمین از تمدن دره یورد نواسر |
| ۳۲ | خاستگاه اصلی میترایزم                                    |
| ۳۴ | کوه های نواسر                                            |
| ۳۴ | آق کمره                                                  |
| ۳۵ | ایشیق چیخماز                                             |
| ۳۵ | زرتشت داغی                                               |
| ۳۵ | کوه های زنجیره ای خرمنلار                                |
| ۳۶ | کوه های زنجیره ای قره گونه                               |
| ۳۶ | قیزیل داغ                                                |
| ۳۷ | کوه قره اوول                                             |
| ۳۷ | کیچیگ توز                                                |
| ۳۷ | بیوک توز                                                 |

## فصل سوم : نواسر از باستان تا ۲۲ هجری

|    |                             |
|----|-----------------------------|
| ۴۰ | نواسر در دوران پیش از تاریخ |
| ۴۱ | کشف آتش در غرب نواسر        |

|    |                                                |
|----|------------------------------------------------|
| ۴۲ | تمدن کادوسی دره یورد و طرح کودتا علیه دولت ماد |
| ۴۲ | رویاریوی دره یورد با هخامنشیان                 |
| ۴۳ | نواسر در دوره ی دولت اورارتویی                 |
| ۴۳ | استقلال دره یورد در تمام دوران تاریخ           |
| ۴۴ | اهمیت نواسر در زمان حکومت های اشکانی و ساسانی  |
| ۴۴ | مقر فرهاد پنجم شاه اشکانی                      |

### فصل چهارم : نواسر از صدر اسلام تا پهلوی

|    |                                                          |
|----|----------------------------------------------------------|
| ۴۷ | نواسر در دوره ی خلفای عباسی و بابک                       |
| ۴۸ | طوفان در نواسر                                           |
| ۴۸ | جنگ نواسر ۲۰۷ هجری                                       |
| ۴۹ | جنگ سیفجا ۲۱۴ هجری                                       |
| ۴۹ | جنگ خرمنلار ۲۲۰ هجری                                     |
| ۴۹ | جنگ نوه سر ۲۲۱ هجری                                      |
| ۵۰ | جنگ دره یورد در قلب نواسر ۲۲۱ هجری                       |
| ۵۱ | نواسر در دوره ی حکومت محلی سالاریان                      |
| ۵۲ | نواسر در دوره ی اتابکان آذربایجان                        |
| ۵۲ | جنگ دره یورد ۵۵۱ هجری                                    |
| ۵۳ | نواسر در دوره ی خوارزمشاهیان                             |
| ۵۴ | نواسر در دوره ی مغولان                                   |
| ۵۵ | کشته شدن سلطان حسین جلایری بدست نیروهای منطقه            |
| ۵۵ | نواسر در دوره ی حکومت صفوی                               |
| ۵۶ | سرکوب شورش تبریز                                         |
| ۵۶ | به سلطنت رسیدن شاه اسماعیل دوم صفوی در دره یورد نواسر    |
| ۵۷ | الحاق منطقه نواسر به عثمانی                              |
| ۵۸ | کشته شدن الیاس حاکم قره داغ و کوتوال قلعه قهقهه در نواسر |
| ۵۸ | زلزله شدید نواسر سال ۹۷۴ ه.ق                             |
| ۵۹ | قلعه علوی در نواسر                                       |

- ۶۰ کودتا علیه محمدشاه صفوی و به تخت سلطنت نشاندن شاه عباس کبیر
- ۶۰ حمله شاه عباس به قفقاز و کمک خواستن از ایلات قره داغ
- ۶۰ آزادسازی تبریز توسط شاه عباس کبیر به کمک ایلات قره داغ
- ۶۰ نواسر در دوره ی دولت میلیتاریسم افشاریان
- ۶۱ گرفتار شدن فرمانده لشکر عثمانی بدست نیروهای ایل حسینکلو
- ۶۲ نواسر در دوره ی حکومت زندیان
- ۶۲ نواسر در دوره ی حکومت قاجارها
- ۶۳ سفر محمد شاه قاجار به نواسر
- ۶۳ سفر احمد میرزا (احمدشاه) به نواسر
- ۶۴ سفر عین الدوله صابر اعظم کشور به نواسر
- ۶۴ مخالفت با قرارداد وثوق الدوله
- ۶۴ التون دام
- ۶۴ انقلاب مشروطیت و نقش دولت آن
- ۶۵ به تخت نشستن محمدعلی شاه با همراهی ایلات نواسر
- ۶۵ کمک خواستن محمدعلی شاه قاجار از ایلات، منطقه
- ۶۶ حمله سواران روستای نواسر در معیت رحیم خان تبریز
- ۶۶ فتح اهر، مشکین شهر و اردبیل توسط حسینکلوها
- ۶۷ تأسیس دولت قره داغ به مرکزیت اهر توسط رحیم خان
- ۶۷ حمله فوج نواسر به تبریز در معیت رحیم خان و سقوط اهر
- ۶۸ تصرف اهر مرکز قره داغ به دست قوای روسیه
- ۶۹ فتح اردبیل توسط اسداله خان
- ۶۹ رویارویی قره داغ با دولت مرکزی
- ۷۱ جنگ آلان براغوش
- ۷۱ جنگ مینق
- ۷۱ جنگ اهر
- ۷۲ نبرد سوم
- ۷۲ نبرد چهارم
- ۷۳ علت شکست قره داغ

|    |                                         |
|----|-----------------------------------------|
| ۷۳ | صلح نواسر بین دولت مشروطه و ایل حسینکلو |
| ۷۴ | امیر ارشد و همراهی سواران نواسر         |
| ۷۵ | جنگ شکریازی و حضور جنگجویان نواسر       |
| ۷۷ | ایل شاهسون                              |
| ۸۰ | شجره نامه شاهسون                        |
| ۸۱ | ایل حسینکلو                             |
| ۸۸ | هرم قدرت ایل حسینکلو                    |
| ۸۸ | جنگ حسینکلو و چلبیانلو                  |
| ۹۰ | ایل استاجلو                             |
| ۹۱ | تیره قهرمانلو                           |
| ۹۵ | شجرنامه قهرمانلو                        |
| ۹۷ | قشلاق و ییلاق قهرمانلو                  |

### فصل پنجم: از پهلوی تا جنگ تحمیلی

|     |                                                                    |
|-----|--------------------------------------------------------------------|
| ۹۹  | نواسر در دوره پهلوی                                                |
| ۱۰۰ | جنگ جهانی دوم و تأثیرات آن بر روستا                                |
| ۱۰۱ | خلع سلاح سالدات های روسی در نواسر                                  |
| ۱۰۱ | نواسر در دوره حکومت پیشه وری                                       |
| ۱۰۲ | تشکیلات اداری دموکراتها در نواسر                                   |
| ۱۰۳ | نواسر از روزهای خونین اربابان تا شب های باشکوه جمهوری اسلامی ایران |
| ۱۰۴ | سفر دوم عین الدوله به نواسر                                        |
| ۱۰۴ | کدخدایان نواسر                                                     |
| ۱۰۵ | هرم تشکیلات نظام ارباب رعیتی                                       |
| ۱۰۶ | تولد روستای سیدنبق و استقلال آن از نواسر                           |
| ۱۰۷ | تولد دوباره روستای مجیدآباد                                        |
| ۱۰۷ | استقلال قشلاق کلدرق و جدا شدن شرق قره سو از نواسر                  |
| ۱۰۷ | تولد نواسر جدید در شهر گنجه جمهوری آذربایجان                       |
| ۱۰۸ | نواسر در طول تاریخ                                                 |
| ۱۰۹ | انقلاب اسلامی ایران در نواسر                                       |

- ۱۱۰ کشف حجاب
- ۱۱۱ اسکان عشایر
- ۱۱۱ جنگ میدان هوشنگ شاه بین اهالی و مامورین رضاخان
- ۱۱۲ به تخت نشستن محمدرضا شاه
- ۱۱۶ اولین تظاهرات دسته جمعی در خرداد ۱۳۵۶ شمسی
- ۱۱۶ دومین تجمع در روز عید فطر ۱۳۵۶ ش حکومت نظامی در قشلاق علی سید
- ۱۱۷ سومین تظاهرات نواسر
- ۱۱۸ تظاهرات باشکوه بهمن ۱۳۵۷
- ۱۲۰ ادامه همکاری با حضرت امام خمینی (ره) و دفاع از کشور

### فصل ششم: قشلاق های نواسر

- ۱۲۲ قشلاق های تابعه نواسر
- ۱۲۲ قشلاق اورتا کند (نواسر و سید)
- ۱۲۳ قشلاق علی سید
- ۱۲۴ قشلاق یوخاری قره آغول
- ۱۲۴ قشلاق آشاغا قره آغول
- ۱۲۵ یوخاری خرده
- ۱۲۵ آشاغا خرده
- ۱۲۵ قلعه قشلاق
- ۱۲۵ قشلاق کلدردق
- ۱۲۶ یوخاری قشلاق
- ۱۲۶ قشلاق ساروخانلو
- ۱۲۷ اییش قشلاقی
- ۱۲۷ قشلاق بلاساغون
- ۱۲۸ قشلاق حسن نوروز
- ۱۲۸ قشلاق آت آغولی
- ۱۲۸ قشلاق محمدآباد



## فصل هفتم: آیین ها و باورها

|     |                                |
|-----|--------------------------------|
| ۱۳۰ | آیین و باورها                  |
| ۱۳۰ | اوجاق هیلان                    |
| ۱۳۰ | اوجاق دره سی تمدنی سه هزارساله |
| ۱۳۲ | اوجاق مصلی                     |
| ۱۳۲ | کوپلمه                         |
| ۱۳۲ | دمیرو اوجاقی                   |
| ۱۳۳ | باورهای اهالی                  |
| ۱۳۳ | مراسم عروسی                    |
| ۱۳۴ | آیین های مذهبی                 |
| ۱۳۴ | ماه محرم                       |
| ۱۳۵ | عید قربان                      |
| ۱۳۶ | عید فطر                        |
| ۱۳۶ | عید سعید غدیر خم               |
| ۱۳۶ | عید رغایب                      |
| ۱۳۷ | رمضان                          |
| ۱۳۷ | اعیاد ملی                      |
| ۱۳۷ | عید نوروز                      |
| ۱۳۸ | یلدا                           |

## فصل هشتم: آثار باستانی، مکانهای تاریخی و مفاخران روستا

|     |                       |
|-----|-----------------------|
| ۱۴۰ | محل کشف آتش           |
| ۱۴۰ | برج اوجاق دره سی      |
| ۱۴۱ | برج دوقلوی قلعه قشلاق |
| ۱۴۱ | یوسف قالاسی           |
| ۱۴۲ | قلعه علوی             |
| ۱۴۳ | کاریز نارین دره       |

- ۱۴۴ مسجد جامع نواسر
- ۱۴۴ مسجد حضرت ابوالفضل (ع)
- ۱۴۶ قبرستان ۷ هزار ساله‌ی نواسر و ساری تپه
- ۱۴۶ خلیفه داوود
- ۱۴۷ دوه داشی (شتر سنگی)
- ۱۴۷ قالا داش
- ۱۴۷ اوجاق نوروز علی داغی
- ۱۴۸ نواسر سفلی (اوجاق دره سی)
- ۱۴۹ درختان کهنه‌مال نواسر
- ۱۴۹ کیانشهر
- ۱۵۰ بیندی شهرتی
- ۱۵۰ قبرستان باستانی شهلی وردی
- ۱۵۰ توریاغ تپه
- ۱۵۰ توپهای جنگی قلعه علوی
- ۱۵۱ تپه قدمعلی قشلاقی
- ۱۵۱ آرامگاه امامزادگان
- ۱۵۲ قلعه قهقهه
- ۱۵۲ زندانیان قلعه قهقهه
- ۱۵۵ نارین قلعه
- ۱۵۶ نارین قلعه نواسر
- ۱۵۷ پل تاریخی قره آغاچ-نواسر
- ۱۵۷ خلیفه داوود
- ۱۵۷ سنگ نگاره اسب
- ۱۵۷ جمجمه های شاخ دار قره سو
- ۱۵۸ پیغمبر قبری
- ۱۶۰ قبرستان قراوول
- ۱۶۰ ساری دره

|     |                       |
|-----|-----------------------|
| ۱۶۰ | تخت سلیمان            |
| ۱۶۱ | شیرسنگی               |
| ۱۶۱ | جغد سنگی              |
| ۱۶۱ | مجسمه انسان           |
| ۱۶۱ | شتر سنگی قراوول       |
| ۱۶۱ | آسیابها               |
| ۱۶۱ | زادگاه زرتشت          |
| ۱۶۲ | نهر سنگی              |
| ۱۶۲ | مفاخران روستا         |
| ۱۶۵ | راویان و مصاحبه شدگان |
| ۱۶۹ | فهرست اعلام و اشخاص   |
| ۱۷۲ | منابع و مآخذ          |
| ۱۷۹ | تصاویر و اسناد        |

روستای نواسر پهناورترین روستای شهرستان هوراند، به علت گستردگی در چهار دهستان، یافت در استان اردبیل، دهستان ورگهان در شهر اهر، دهستان های دیکله و دودانکه در شهرستان هوراند در استان آذربایجان شرقی واقع شده است که وسعت آن نزدیک ده هزار هکتار می باشد و در ۵۵ کیلومتری شمال شرقی اهر واقع در استان آذربایجان شرقی می باشد. این روستا در داخل مرزهای خود ده قشلاق تابعه به خود دارد. واژه نواسر یا ناواسر به معنی جشن بزرگ که قدمتی سه هزار ساله دارد. این روستا هدیه قره چای و محل کشف آتش می باشد. قدمت این روستا طبق سنگ نگاره ای اواداره و نوع دفن مردگان در قبرستان به بیش از دوازده هزار سال می رسد. طبق افسانه ها و تواریخ چون در بابل جمعیت رو به فزونی و اختلافات زیاد شد پسر حضرت نوح (ع) همراه با ایل و تبارش به شمال شرقی بین النهرین یعنی آذربایجان دنیوی کوچ کردند چنانچه نام وی در منطقه یعنی در محال یافت باقی مانده است. حتی پسر یافت یعنی ترک اجداد اقوام ترکان نیز در این منطقه اتراق کرده و آن درخت مشهور را در کنار چشمه روشن آب کاشته که مورد پرستش عوام شده بود و در قرآن کریم از این قوم با عنوان اصحاب بن یاد شده است. این روستا با داشتن کوه های سرسبز و دشت های فراخ و شام و قلاع متعدد در طریل تاریخ مورد توجه اقوام مختلف قرار گرفته است و فراز و فرودهای زیادی در تاریخ پشت سر گذاشته است که از همه مهمتر طرح ایجاد دولت هخامنشی توسط اویبار کادوسی که خود هخامنشیان بعدها مذهب میترائیسم و نام ماه های سال را از تمدن قره سو وام گرفتند به عنوان مقاومت و حفظ استقلال در مقابل اسکندر مقدونی و جانشینانش سلوکیان، پاسگاه مرری و حفاظت از کشور در زمان اشکانیان و ساسانیان، همکاری با بابک و مقاومت در برابر اعراب متجاوز، حضور جدی در حکومت های قراقویونلو و آق قویونلو، اولین گروه در یاری رساندن طریقت صفوی به پادشاهی، رسمی کردن مذهب شیعه، کودتا به سلطنت رساندن شاه عباس توسط ایل استاجلوه که تیره اش کنگرلوه در محال ارشق و نواسر هستند و حضور جدی در کنار نادر شاه و قاجاریان در اخراج بیگانگان از کشور و حمایت از انقلاب اسلامی و رشادت در دفاع

مقدس از خود نام نیکی در تاریخ ایران به جا گذاشته‌اند. این گزارش تحقیقی ماحصل چندین مسافرت به مناطق عشایری محال ارسق استان اردبیل، قره داغ آذربایجان شرقی، استان البرز و مصاحبه‌های متعدد با عشایران و معمرین منطقه است که بین سالهای ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۳ انجام یافته ضمن آنکه از منابع موجود نیز بهره گرفته شده است. در تدوین این گزارش از دو روش کتابخانه‌ای و میدانی تلاش شده است تا گامی هر چند کوچک در جهت شناساندن این قطعه از خاک کشور و فرهنگ غنی آنان برداشته شود.

در اینجا لازم می‌دانم از همه کسانی که در طول ۴ سال به نوعی در تدوین و انتشار این تحقیق نقش داشته‌اند، تشکر نمایم که بی شک اگر لطف و همکاری این عزیزان نبود این نوشته به این شکل سامان نمی‌افت، به ویژه از گروه تاریخ دانشگاه تبریز، خوارزمی تهران، دانشگاه تهران و اساتید ارجمند این دانشگاهها، بخصوص استاد ناصر صدقی، حسن باقرپور، رئیس میراث فرهنگی و گردشگری شهرستان اهر، علی چراغی رئیس ثبت احوال شهرستان هوراند، آقایان علیرضا نظری، عزیزی، دینعلی و تارمندان اداره منابع طبیعی شهرستان اهر، حاج یداله‌خان آخرین ایلخان شاهسون، علی زینال‌زاده، حسینعلی مهدیزاده، اسداله و سپهر قهرمانی فرد که در کلیه مراحل تحقیق همکاری و مساعدت نموده، صمیمانه تشکر می‌نمایم.

فرزین قهرمانی فرد

پاییز-۱۳۹۶